

Sifa za Hofu katika Maisha ya Mwanadamu: Uchunguzi wa Mhusika Ngoma kutoka Riwaya ya *Ua la Faraja*

Martina Duwe
Mhadhiri, Chuo Kikuu Mzumbe

magriccola@gmail.com

Ikisiri

Kila mwanadamu mwenye uwezo wa kufikiri na kutafakari juu ya masuala mbalimbali yanayomzunguka huonesha hisia zinazoambatana na hali fulani katika kutoa maamuzi ya tafakuri yake. Moja kati ya hali zinazotawala fikra zake ni hofu. Kuwapo kwa hofu hubainika kupitia matendo ayafanyayo katika mazingira yanayomzunguka. Kimsingi, hofu humwongoza mwanadamu kuwa na maamuzi yanayosababisha kufanya au kutofanya jambo fulani. Kazi za kibunilizi, mathalani riwaya husawiri maisha halisi ya mwanadamu yanayofungamana na hali mbalimbali, ikiwamo hofu. Kwa msingi huo, makala hii inabainisha sifa za hofu kwa kumrejelea mhusika Ngoma kutoka riwaya ya *Ua la Faraja* (2004). Data zilipatikana maktabani kwa kutumia mbinu ya usomaji matini. Vilevile, mbinu ya usaili ilitumika ili kupata data za kuthibitisha uhalisi wa sifa za hofu katika ulimwengu halisi wa mwanadamu. Misingi ya Nadharia ya Uhalisia imetumika katika uchunguzi, uchanganuzi na uwasilishaji wa matokeo ya utafiti. Matokeo ya utafiti huu yanaonesha kuwa katika riwaya ya *Ua la Faraja* kuna sifa kuu tatu za hofu: hofu hujizalisha kulingana na wakati, hofu huhusisha mlolongo wa wahusika wenye nasaba na hofu huibua tabia mpya kwa mwanadamu.

Dhana za Msingi: Fasihi, maisha, mhusika na hofu

Utangulizi

Fasihi haiwezi kutenganishwa na maisha halisi ya jamii husika. Tangu awali, fasihi ilitumika kama nyenzo muhimu ya kurahisisha mawasiliano

miongoni mwa kundi la watu fulani. Hadi sasa, fasihi ni nyenzo kuu ya mawasiliano na burudani, ambapo huhifadhi na kuwasilisha mitazamo muhimu ya jamii (Wamitila, 2003). Vilevile, hutoa mafunzo kuhusu tamaduni na imani ya jamii inayoongoza maisha yao kwa jumla. Tungo za fasihi kama vile riwaya humulika maisha halisi ya mwanadamu, yaani tamaa, mihemuko, imani, historia, mila, na itikadi (Simiyu, 2011). Dhana ya maisha, kwa mujibu wa Waafrika, wakiwamo Waswahili, inaweza kufafanuliwa kwa kujegemeza katika miktadha mikuu miwili. Muktadha wa kwanza ni maisha ya mwanadamu katika ulimwengu wake halisi na wa pili ni maisha baada ya kufa kwake kama anavyoeleza Mbiti (2011) kuwa kwa Waafrika maisha hayana ukomo. Anaendelea kueleza kuwa baada ya kifo, kwa mujibu wa imani yao, kuna maisha mengine katika ulimwengu dhahania yasiyothibitika kisayansi, lakini yana athari kwa wanadamu walio hai kulingana na tamaduni zao. Kwa kuzingatia hilo, makala hii inaishughulikia dhana hii kwa kuyarejelea maisha katika ulimwengu halisi wa mwanadamu kwa sababu maisha hayo ndiyo huambatana na vitendo dhahiri vinavyodokeza hali na mitazamo ya mwanadamu kuhusu wakati alionao na ujao.

Kimsingi, kazi mbalimbali za kibunilizi, hususani riwaya huhifadhi maarifa yanayobebwa na wahusika wanaodhamiriwa kufikisha maudhui lengwa kwa hadhira. Wahusika wa kifasihi husawiriwa kisanaa na msanii ili kuwakilisha dhana mbalimbali za maisha ya mwanadamu kulingana na utamaduni wa jamii lengwa (Msokile, 1992). Kwa mantiki hiyo, wahusika hubeba na kuwasilisha yale yanayofanyika na kuonekana katika jamii kwa ubunifu unaozingatia kaida za matumizi ya lugha husika. Kwa ujumla, uhusika wa mhusika hubainika kupitia matendo yenye kudokeza hali, tabia,

hisia na mienendo ya mwanadamu (Mlacha na Madumulla, 1991). Moja ya hali ambazo mhusika wa kazi ya fasihi huvishwa ni hofu.

Hofu ni hali ya wasiwasi impatayo mtu; woga (BAKITA, 2017). Hali hii humkumba mwanadamu na athari yake hubainika kupitia vitendo vyake kama anavyoeleza Garofalo (1981) kuwa hofu ni suala la kisaikolojia na kihisia, ambapo huteka fikra za mwanadamu kulingana na uzito wa jambo linalohofiwa. Kwa mantiki hiyo, kiwango cha hofu inayotawala fikra za mwanadamu hutofautiana kulingana na uzito wa tukio lililosababisha kuwapo kwa hofu hiyo. Sambamba na hilo, mwanadamu anaishi na hofu inayosawiri changamoto zinazomkabili kulingana na wakati husika (Dordhy, 2017). Jambo hili linatokana na kufanya tafakuri juu ya masuala mbalimbali yanayomzunguka katika jamii yake baada ya kusikia, kuona au kushiriki kutenda jambo fulani. Kwa msingi huo, hofu huleta ari na huchochea msukumo wa kimaamuzi katika maisha ya mwanadamu. Maamuzi hayo husababisha kutenda au kutotenda jambo lenye athari fulani kwake na jamii kwa ujumla. Hivyo, ni dhahiri kwamba hofu ni daraja la mabadiliko chanya yanayosababisha kuyafikia matarajio fulani ya mwanadamu katika miktadha mbalimbali ya kiimani, kiuchumi, kielimu na kijamii. Kimsingi, ujenzi wa maisha mapya ya mwanadamu na uzao wake huhitaji hofu katika kuyaendea masuala mbalimbali ya kijamii. Hoja hii inaelezwa vema na Garofalo (1981) anayesema kuwa hofu huleta mafanikio ya kinidhamu na juhudi ya kiutendaji inayozingatia haki na usawa katika mazingira halisi. Kwa mantiki hiyo, mafanikio ya mwanadamu hutokana na hofu inayokitwa katika uzingatizi wa misingi na kanuni za kuyafikia mafanikio hayo.

Kwa upande mwingine, hofu huweza kuchochea msukumo wa kuyapuuzia mambo na kuyaangamiza matarajio ya mwanadamu. Haya yote hutegemeana na mapokeo ya mtu baada ya kufanya tafakuri kuhusu athari za jambo linalohofiwa (Kijogoo, 2021). Kwa mantiki hiyo, hofu ina athari chanya na hasi katika mzunguko wa maisha ya mwanadamu. Kazi mbalimbali za kibunilizi, hususani riwaya zinasawari ukweli huu kupitia wahusika wake. Kwa mfano, mwandishi wa riwaya ya *Ua la Faraja* (2004) anabainisha sifa mbalimbali za hofu kupitia uhusika wa wahusika ili kuuthibitishia ulimwengu kuwa hofu ni kipengele muhimu kinachoweza kumfanya mwanadamu aimarike juu ya jambo fulani au ashindwe kuyafikia matarajio yake. Katika kujadili makala hii, sifa kuu tatu za hofu ambazo ni hofu hujizalisha kulingana na wakati, huhusisha mlolongo wa wahusika wenye nasaba, na huibua tabia mpya kwa mwanadamu zimemakinikiwa kimahususi kwa kumrejelea mhusika Ngoma.

Muhtasari wa Riwaya ya *Ua la Faraja*

Ua la Faraja (2004) ni riwaya iliyoandikwa na William Mkufya. Hii ni riwaya inayosawiri maisha halisi ya Waswahili kupitia hali, mitazamo na matamano ya wahusika. Pia, mandhari, na lugha iliyotumika katika riwaya hii huakisi tamaduni za jamii za Kitanzania. Kwa ujumla, mwandishi anabainisha anasa mbalimbali zinazochochea maambukizi ya Virusi Vya UKIMWI (VVU) na athari za maambukizi hayo kwa mhusika na jamii inayomzunguka. Anaiasa jamii kuwa maisha ya starehe husababisha kuenea kwa magonjwa yanayoambukizwa. Vilevile, anadokeza tahadhari zinazopaswa kuzingatiwa wakati wa kufanya ngono na namna ya kumhudumia mtu mwenye maradhi yanayosababishwa na ngono, hususani

UKIMWI¹. Athari zinazobainishwa katika riwaya hii ni kwamba UKIMWI hurudisha nyuma maendeleo ya familia na jamii, husababisha sonona, hofu, na vifo katika mnyororo wa kimahusiano. Katika mnyororo huo, tunaona Queen akimwambukiza Ngoma na Ngoma akimwambukiza mkewe (Tabu), hatimaye, wote kufikwa na umauti. Dhamira kuu ya riwaya hii ni ukombozi wa fikra juu ya magonjwa yanayoambukiza, hususani UKIMWI na athari zake kwa jamii. Dhamira nyingine ni suala la ulevi, nafasi ya mwanamke, usaliti na unyanyapaa. Kimsingi, mwandishi ameweza kubainisha hali na matamano ya mwanadamu kupitia uhusika wa wahusika wake. Hivyo, ameisawiri vema hofu ya mwanadamu katika kufikisha maudhui lengwa kwa hadhira yake, hususani kupitia mhusika wake Ngoma.

Nadharia ya Utafiti

Makala hii imetumia Nadharia ya Uhalisia katika kuchunguza, kujadili na kuwasilisha data zinazohusu sifa za hofu ya mwanadamu kwa kumrejelea mhusika Ngoma kutoka riwaya ya *Ua la Faraja* (2004). Mulokozi (2017) anasema kwamba Uhalisia katika fasihi ulizuka huko Ulaya karne ya 19 ukilenga kuyaelezea maisha kama yalivyo bila kuweka ulimbwende usio wa lazima ili kufichua nguvu na kani zinazotawala maisha ya jamii. Misingi ya nadharia hii iliwekwa na mwanafalsafa wa Kiyunani Hegel katika kitabu chake cha ujumi na ilipata nguvu zaidi kimatumizi katika karne ya ishirini. Dhana ya Uhalisia inatumiwa kwa namna kuu mbili. Kwanza, kuelezea tapo la kipindi maalumu cha kihistoria katika fasihi za Bara la Ulaya, na pili, kuelezea mtazamo juu ya fasihi, ambapo kazi za kifasihi zinachukuliwa kama akiso la Uhalisia wa maisha ya jamii (Wamitila, 2002). Aidha, neno Uhalisia lilitumika kwa mara ya kwanza kuzungumzia moja kati ya matawi

¹ Kifupisho cha Upungufu wa Kinga Mwilini, unaompata mtu aliyeambukizwa VVU ambao husababisha mtu kushikwa na maradhi mbalimbali (TUKI, 2014).

mawili ya falsafa ya enzi za kati katika historia ya Kimagharibi kati ya mwaka 1100 - 1500 baada ya Kristo. Nadharia hii ililenga zaidi kuchunguza na kupembua masuala mbalimbali ya kifasihi na ya kifalsafa, likiwamo suala la urithishwaji wa majina (Wafula na Njogu, 2007). Kwa jumla, msingi mkuu wa nadharia hii unasisitiza kuwa mchunguzi au mhakiki ahakiki jambo kama linavyotokea katika jamii halisi ya mwanadamu. Kwa kuzingatia hilo, taarifa za matokeo haya, zimepatikana kutokana na mtafiti kuchunguza Uhalisia wa sifa za hofu katika maisha halisi ya mwanadamu kwa kurejelea riwaya teule. Kimsingi, hali za wahusika, hususani Ngoma kama inavyobainika katika riwaya hii, huakisi maisha halisi ya mwanadamu katika ulimwengu wake.

Methodolojia

Data za makala hii zilikusanywa maktabani na uwandani. Maktabani, mtafiti alisoma riwaya ya *Ua la Faraja* kwa lengo la kuchunguza sifa za hofu ya mwanadamu akimrejelea mhusika Ngoma. Uteuzi wa mhusika huyu umezingatia kigezo kwamba; ni mhusika mkuu anayezisawiri vema hofu zinazomkabili mwanadamu katika mazingira yake halisi. Aidha, mhusika Ngoma ametumika kama sampuli ya wahusika wengine wenye kuvishwa uhusika wa hofu katika kufikisha maudhui lengwa kwa hadhira husika. Uwandani, wataalamu watano (5) wa masuala ya Saikolojia kutoka nchini Tanzania walihusishwa katika mchakato wa upatikanaji wa data. Hawa walipatikana kwa mbinu ya usaili ambapo usampulishaji lengwa tajwa ulitumika. Katika makala hii wamebainishwa kwa herufi X1 hadi X5. Kimsingi, eneo hili la hofu linajidhihirisha zaidi katika uga wa Saikolojia. Hivyo, kutokana na uzoefu wao katika uga huu, wataalamu hawa waliteuliwa kama sampuli ya kuwakilisha wengine wenye sifa hiyo ili

kuthibitisha uhalisi wa sifa za hofu inayomkumba mwanadamu maishani mwake.

Matokeo ya Utafiti

Sifa za hofu katika mzunguko wa maisha ya mwanadamu huweza kubainishwa na kufafanuliwa kwa namna mbalimbali. Makala hii inajadili sifa kuu tatu ambazo ni hofu hujizalisha kulingana na wakati, huhusisha mlolongo wa wahusika wenye nasaba, na huibua tabia mpya katika maisha ya mwanadamu.

Hofu hujizalisha kulingana na wakati

Katika maisha ya mwanadamu, hofu ina sifa ya kujizalisha kulingana na wakati wa tukio linalopitiwa. Kwa msingi huo, hofu haina ukomo au mipaka katika maisha ya mwanadamu. Mathalani, leo mwanadamu anaweza kuwa na hofu kulingana na aliyoyasikia, kuona au kutenda. Kesho, atakuwa na hofu kulingana na atakayoambiwa, kuona au kutenda kesho hiyo. Halikadhalika, kesho kutwa atakuwa na hofu ya masuala yatakayotokea kwa wakati huo. Kwa hiyo, hofu inayomkumba mwanadamu huenda sambamba na mabadiliko ya kiwakati anaoupitia kama asemavyo Mrikaria (2017) kuwa, wakati unapobadilika huleta mageuzi kifikra, kihali na kivitendo katika maisha ya mwanadamu. Kwa mantiki hiyo, hofu ni kama gurudumu linalojizungusha katika duara ya maisha ya mwanadamu mpaka kufa kwake.

Riwaya ya *Ua la Faraja* inasawiri jambo hili, ambapo mwandishi, kupitia wahusika wake, anaonesha kwamba hofu haina ukomo katika maisha ya mwanadamu. Kwa mfano, katika duara la maisha ya Ngoma, mwandishi anatuonesha kwamba, awali, Ngoma alikuwa na hofu kuhusu maendeleo ya biashara zake za magari na namna ya kupata wanawake wa kufanya nao

starehe. Hapa, wasiwasi wake ni kuhusu uaminifu wa madereva aliowaajiri na namna ya kuongeza mapato zaidi. Alitamani kila wakati mapato yake yaongezeke ili awe na pesa za kutosha kwa ajili ya starehe. Pesa zilizokusanywa na madereva wake alizona hazitoshi na alitamani kuongeza zaidi magari ya abiria ili kipato chake kiongezeke maradufu. Mwandishi anasema:

Huko nyuma Ngoma hakuuona wingi huo wa pesa kwa sababu alikuwa bado na tamaa ya kuongeza magari. Ingawaje alitumia sehemu kubwa ya mapato yake kwa anasa, lakini alikuwa amekwishatimiza akiba ya kutosha malipo ya awali ya magari mawili ya abiria (uk. 149).

Dondoo hili linathibitisha wazi kuwa, huko nyuma, Ngoma hakutosheka na kipato chake. Alihitaji zaidi pesa kwa ajili ya kufanya anasa, ambapo hofu yake ilihusu namna ya kuongeza kipato pekee. Hata hivyo, matokeo yanaonesha kwamba hofu hii ilikuwa ya kawaida kwa kuwa haikuathiri sana fikra zake. Aliwaondoa madereva wasiokuwa waaminifu katika biashara zake na kuwatafuta wengine. Baada ya kuishi maisha ya anasa, hofu kuhusu biashara zake ilianza kupungua na kujizalisha hofu nyingine katika maisha yake.

Vilevile, mwandishi anaonesha kwamba hofu kuhusu maambukizi ya VVU inazaliwa na kuathiri fikra za Ngoma. Matokeo yanaonesha kuwa, Ngoma alipopata taarifa kwamba hawara yake ambaye ni Queen anaishi na VVU, hofu kubwa ilimkumba kwa kuwa alifanya naye ngono pasipo kuchukua tahadhari; hivyo, alijua kwamba naye ameshaambukizwa. Hofu kuhusu afya yake na fedheha kwa familia na marafiki zake ikazidi kutawala fikra zake. Akayaona maisha hayana maana tena kwake kwa kuwa atakufa haraka kutokana na maradhi yanayosababishwa na UKIMWI. Matokeo yanaonesha

kuwa, mwanzoni, alionekana akinywa pombe kupita kiasi ili kupunguza hofu aliyokuwa nayo. Baadaye, alifahamu kuwa kufanya hivyo kunasababisha virusi hivyo kusambaa haraka mwilini; hivyo, akaogopa na kuacha kunywa pombe. Mwandishi anasema:

Kwa kipindi cha miezi mitatu toka ifahamike kwamba Queen alikuwa na UKIMWI, Ngoma aliishi maisha ya wasiwasi na mafikira mengi. Mwanzoni kabisa aliamua kuwa mlevi. Karibu wiki tatu za mwanzo akawa analewa kupita kiasi. Lakini siku moja alisoma kwenye gazeti kwamba, kwa mlevi aliyeambukizwa, virusi vinashambulia kwa haraka zaidi. Akaogopa (uk. 149).

Kulewa kupita kiasi kulikofanywa na Ngoma, kulisababishwa na hofu kuhusu afya yake. Vilevile, hofu hiyo ilimsababishia aone soni kwa marafiki, familia na ndugu zake. Kimsingi, katika miaka ya 1980 - 2000, kuambukizwa VVU kulionekana suala la aibu katika jamii kama asemavyo Mutembe (2009) kwamba Watanzania wengi walikuwa na mtazamo potofu juu ya VVU; hivyo, walimhukumu aliyeambukizwa. Waliona ni mkosaji na anapaswa kunyanyapaliwa, jambo lililochangia wasanii wa kazi mbalimbali za fasihi kutoa elimu kwa jamii juu ya ukweli kuhusu maambukizo hayo. Kwa mantiki hiyo, Ngoma alihofia kunyanyapaliwa, hasa habari za maambukizi yake zilipoenea. Hivyo, aliamua kulewa zaidi ili kupunguza hofu aliyokuwa nayo ambayo iliambatana na aibu kwa jamii yake. Fauka ya hayo, hali hiyo iliifanya familia yake kumchukia na kumwona kama amewafedhehesha kwa kutokuwa mwaminifu. Sambamba na dondoo hilo, msailiwa X1 anathibitisha haya kwamba:

Zamani, hasa miaka ya 1990-2000 watu wengi nchini Tanzania walipojua kwamba wameambukizwa VVU

walikumbwa na hofu kwa kuwa jambo hilo lilionekana ni la aibu katika jamii. Hofu hiyo ilisababisha wajitenga na kujitathimini kuwa wapo tofauti na wengine. Kwa upande mwingine, familia nayo ilipobaini kwamba ndugu yao ameambukizwa VVU ilipata mshituko uliosababisha kumnyanyapaa au kumtenga mtu huyo. Ijapokuwa kwa sasa, jamii imebadilika kidogo lakini bado unyanyapaa upo (Chanzo: Data za uwandani, 2023).

Dondoo hili linasawiri mantiki ya Nadharia ya Uhalisia kwamba fasihi ni akiso la maisha halisi ya jamii. Hivyo, ni dhahiri kwamba suala hili hutokea katika jamii zetu, ambapo mmoja wa familia, anapojiingiza katika matatizo yenye kuleta aibu kwa jamii, huchukuliwa kama aibu ya familia nzima.

Halikadhalika, licha ya Ngoma kujihofia mwenyewe kuhusu maambukizi ya VVU aliyu nayo, siku zilivyosonga alianza kuwa na hofu juu ya kuwaambukiza watoto wake. Alipogundua kuwa ana kifua kikuu na anakohoa kwa mfululizo, alihofia kuwaambukiza watu wa karibu yake, hususani wanawe. Matokeo yanatuonesha kwamba hali ya Ngoma ilipoendelea kuwa dhoofu, kukohoa kulizidi. Hali hiyo ilimfanya afikirie namna nzuri ya kuwaokoa watoto wake kutoka kwenye hatari ya kuambukizwa. Akaona ni vema waende kuishi sehemu ya mbali kwa kuwa akibaki nao watapata kifua kikuu. Mwandishi anasema:

Ilikuwa yapata mwaka mmoja na nusu tangu mke wa Ngoma kupewa talaka na kurudi kwa wazazi wake. Aisha na watoto walifuata miezi sita baadaye. Ngoma alikuwa na kifua kikuu. Aliogopa kuwaambukiza wanawe, akawaruhusu waondoke wakaishi kwa babu yao. Sasa alikuwa kitandani anakohoa na kujutia uhai wake (uk. 238).

Dondoo hili linathibitisha kuwa hofu katika maisha ya mwanadamu haina ukomo. Kila wakati, kuna namna ambayo mwanadamu anakumbwa na hofu inayosawiri matukio ya wakati huo. Licha ya Ngoma kujihofia mwenyewe

juu ya kifo, alianza kuwahofia watoto wake kwamba nao wanaweza kuambukizwa maradhi aliyokuwa nayo. Alijiona atakuwa mwenye makosa endapo atawaambukiza watoto wake kwa kuwa ni maradhi yaliyotokana na anasa zake. Kulingana na mtazamo wa wanauhalisia, ni kweli kwamba kila majira anayopitia mwanadamu katika maisha yake huambatana na hofu ya namna fulani. Kwa mfano, Nicolini (2021) anathibitisha haya kwa kurejelea hofu kuhusu magonjwa kwamba jamii ya Kitanzania, awali, ilihofia athari za VVU, lakini, kwa sasa, hofu yao kubwa ni kuhusu athari za Ugonjwa wa Virusi vya Korona (UVIKO) -19. Anaendelea kueleza kwamba, kwa sasa, lugha na fasihi, hususani semi hutumika kulingana na hofu inayotawala fikra za jamii. Kwa msingi huo, kwa mwanadamu, hofu haina ukomo na matukio yanayosababisha hofu hubadilika kulingana na wakati aupitia. Hivyo, hofu ni endelevu katika maisha ya mwanadamu hadi kufa kwake.

Aidha, baada ya Ngoma kujikubali kuwa ana maambukizi ya UKIMWI, hofu yake kubwa ilikuwa kuhusu kifo. Aliona dunia imemtupa mkono kwa kuwa ugonjwa aliokuwa nao hauna tiba, hivyo, alikiona kifo kipo mbele yake kinamsubiri kwa haraka. Kimsingi, mjadala unaonesha kuwa Ngoma alipogundua kwamba Queen ambaye alikuwa mpenzi wake anaugua kwa mfululizo maradhi yanayosababishwa na UKIMWI, hofu ya kifo ilimtawala. Kutokana na hilo, furaha na uchangamfu wake ulimwisha na akawa mnyonge akihofia kifo. Sambamba na hayo, imebainika kwamba Ngoma alikuwa akijiuliza maswali mengi mchana na usiku yasiyokuwa na majibu sahihi akilini mwake kutokana na kuhofia kifo. Mwandishi anaeleza:

Alipokwenda kulala alikuwa na akili timamu. Ila hofu kubwa ilikuwa imeuzingira moyo wake. Maswali mengi yalijipanga

akilini mwake lakini hakudiriki kuyajibu: Yawezekana Queen ameniambukiza? Nitaliepukaje janga hili? Kwa nini nilifanya uzinzi? Hivi ni kweli huu ndio mwanzo wangu wa kuelekea kaburini? (uk. 38).

Dondoo hili linathibitisha kuwa Ngoma, sasa, akili yake imezingirwa na hofu kuhusu kifo. Fikira na hofu yake haipo tena kuhusu mali alizonazo, bali ni katika kifo kilichopo mbele yake. Anajilaumu kwa kuishi maisha ya anasa yaliyosababisha kupata VVU, hasa kufanya ngono na Queen ambaye tayari anaugua maradhi hayo. Furaha ya maisha na matarajio yake ya kukua kiuchumi yanapotea katika fikra zake. Kwake, imekuwa *majuto ni mjukuu* kama wasemavyo wahenga kwa kuwa hakuna namna ya kuibadilisha hali hiyo. Haya yanathibitishwa na Kwambai na wenzake (2020) kwamba wahusika katika riwaya ya *Uala la Faraja*, akiwamo Ngoma, hofu yao kuhusu kifo ilitawala fikra zao na kusababisha wayaone maisha hayana maana tena. Kimsingi, fikra za mwanadamu zimetawaliwa na hofu kuhusu kifo (Mbiti, 2011). Hivyo, huuchukulia uhai wake kwa thamani inayomfurahisha na daima hufanya juhudi za kuulinda ili kifo kisimtokee. Kiuhalisi, mwanadamu hukilogopa kifo na, kinapotokea, huleta tafakuri isiyokuwa na ukomo akilini mwake.

Kwa ujumla, hofu ya mwanadamu katika maisha yake haina ukomo kama anavyofafanua mwanasaikolojia Kijogoo (2021) kwamba hofu juu ya jambo fulani inapopatiwa ufumbuzi, huibuka hofu nyingine kuziba nafasi iliyoachwa wazi katika akili ya mwanadamu. Anaendelea kueleza kuwa hofu haichagui msomi, tajiri, fukara, kiongozi wala mfuasi wa dini fulani. Kwa msingi huo, kila mmoja anakumbwa na hofu kulingana na

anavyotenda, kuona au kusikia mambo yanayoleta utata na kuathiri maisha yake kulingana na wakati husika.

Hofu huhusisha mlolongo wa wahusika wenye nasaba

Kila mwanadamu ana nasaba yake inayojua tabia na mwenendo wake. Nasaba ni uhusiano wa kizazi baina ya watu au uhusiano kutoka katika mlango au ukoo mmoja (BAKITA, 2017). Katika kuishi, watu wenye nasaba moja hukamilishana kimahitaji na huathiriana. Kwa mfano, mmoja wao akiwa na jambo la furaha, mathalani harusi, huchukuliwa ni tukio la wote. Kwa upande mwingine, mmoja anapofikwa na jambo la huzuni, huwaathiri wengi pia. Tukirejelea katika riwaya ya *Ua la Faraja*, mwandishi anabainisha wazi jambo hili kupitia wahusika wake. Hofu ya mtu mmoja ina sifa ya kuhusisha wahusika wengine na kuwaathiri kifikra, hususani wenye nasaba. Kwa mfano, hofu kuhusu ugonjwa wa UKIMWI aliyokuwa nayo Ngoma haikuishia kwake pekee, bali iliwaingia na kuwaathiri watu wa karibu yake kama ifuatavyo:

Mosi, hofu ya Ngoma kuhusu maambukizi ya VVU ilimwingia na kumwathiri pia mkewe. Tabu aliposikia kuwa Queen aliyekuwa hawara wa mumewe anaugua *Mkanda wa Jeshi*² alijua wazi kuwa naye ameambukizwa. Hofu kubwa ikamkumba juu ya afya yake. Mara nyingi, alionekana mnyonge na mwenye fikira nyingi hadi watoto wake walitambua kuwa mama yao ana jambo linalomsumbua. Mwandishi anasema:

Hofu kubwa ilimvaa. Utafiti wake ulimjulisha kwamba watu wengi walioishi karibu na Mwangaza Bar waliwaona Ngoma na Queen mara nyingi wakiwa pamoja, wanakunywa pombe na baadaye kwenda nyumbani kwa Queen. Siku aliyopata

² Huu ni ugonjwa unaompata mtu ambapo mwili wake huwa kama ameungua moto na hupita sehemu za mwili kwa kuzunguka kiuno. Ugonjwa huu inasemekana ni kiashiria kimojawapo cha mtu kuwa na VVU.

habari hizo, Tabu alilia mchana wote akiwa amejifungia chumbani. Mume wake alirudi nyumbani saa saba usiku. Ugomvi mkubwa ulizuka na katika zogo hilo, hata majirani wakajua kiini cha mzozo (uk. 39 - 40).

Dondoo hili linaonesha wazi kuwa suala la kuwa na afya njema ni matarajio ya kila mwanadamu aliyeko duniani. Hapa, tunawaona Ngoma na Tabu wote wamegubikwa na maisha ya hofu na mawazo yanayowasababishia wayaone maisha hayana maana kwao. Tabu hakuamini kama kweli janga hilo limemvaa mpaka mumewe alipoanza kudhoofu afya yake. Mjadala unatueleza kwamba Tabu alikuwa mwaminifu kwa mumewe; hivyo, taarifa za maambukizi ya VVU zilimfanya awe na fikira nyingi na kutokuwa na imani naye tena. Vilevile, Tabu alimchukia mumewe kwa kuwa amekuwa sababu ya kupoteza matumaini ya maisha na malezi bora ya watoto wake. Kwa mujibu wa misingi ya Nadharia ya Uhalisia, suala hili lipo katika jamii zetu, ambapo, inapotokea, mmoja amekuwa sababu ya mwingine kupata maradhi, amani na furaha miongoni mwao.

Pili, hofu ya Ngoma kuambukizwa VVU iliongeza wigo na kuwakumba watoto wake pia. Matokeo yanaonesha kwamba furaha ya watoto kuhusu afya imara za wazazi wao ilitoweka baada ya kupata taarifa kuhusu baba yao kuwa ana maambukizi ya VVU. Hofu yao kubwa ni kwamba baba yao amemwambukiza mama yao; hivyo, wote watakufa. Kimsingi, taarifa hizo ziliwashitua wote na kujawa na wasiwasi juu ya mustakabali wa afya za wazazi wao kwa ujumla. Mwandishi wa riwaya ya *Ua la Faraja* anaandika: “Hata watoto walisikia yote yaliyokuwa yanasemwa na wazazi wao. Hofu ya UKIMWI ikahama kutoka kwa baba na mama, ikaingia kwa watoto” (uk. 40). Hofu ya watoto kuhusu UKIMWI ilisababisha waishi kwa chuki na

kutowapenda wazazi, hususani baba yao. Kwa mfano, tunamwona Juma ambaye ni mtoto wa kwanza wa Ngoma ana hofu kubwa baada ya kujua kwamba wazazi wake wameathirika. Anaonesha chuki kwa baba yake aliye chanzo cha kuathirika kwa mamaye. Mwandishi anasema hivi:

Siku ile aliposikia dhoruba ile ya habari kwamba kuna uwezekano kuwa baba amemwambukiza mama virusi vya UKIMWI, moyo wake ulipasuka kama bomu. Akaangukia kitandani na kulia sana. Mawazo yalimliza, hofu ilimwandama, chuki ilimkatakata tumboni, na hamu ya kumwadhibu baba yake ikafura mwili wake ukawa unatetemeka (uk. 43)

Dondoo hili linaonesha kuwa tukio lililoleta hofu kwa Ngoma kuhusu afya yake linasababisha watoto nao kuishi kwa hofu. Juma anamchukia baba yake kwa sababu ndiye aliyeifanya familia nzima iishi kwa hofu. Matokeo yanaonesha kwamba watoto waliishi bila furaha wakihofia kuwa kama wazazi wao wakifa watabaki na nani. Swali hili ndilo lililowaongezea hofu kila walipofikiri juu ya maambukizi ya wazazi wao. Sambamba na hilo, Tabu alipokuwa amelazwa hospitalini, aliwahofia watoto wake, lakini alionesha namna watoto hao wanavyomhofia. Tabu alijua anakaribia kufa; kwa hiyo, alimwagiza Grace ambaye ni mdogo wake kuwa akawaondoe hofu watoto wake kwa kuwatia moyo juu ya safari ya maisha. Mwandishi anasema:

Tabu akaeleza huku akihema upesiupesi. Inahusu Juma na Aisha na watoto. Kakae nao uwape moyo imara waondoe hofu. Maelezo yote nimeshawapa Juma na Aisha mbele ya huyu mama yao, Grace. Kuanzia leo huyu ndiye mama yao. Kama watachelewa kuja, wakanikuta nimeshakufa ... Grace ndiye mama yao (uk. 370).

Dondoo hili linathibitisha namna watoto walivyokuwa na hofu kutokana na wazazi wao kuwa na VVU. Kulingana na Nadharia ya Uhalisia, jambo hili ni halisi katika maisha yetu ya kila siku. Mzazi anapopata tatizo fulani lenye kumpatia mawazo na hofu kubwa na likifahamika kwa watoto wake, huwaathiri na kuishi kwa hofu kama au zaidi ya mzazi wao. Kwa hiyo, hofu ya mtu mmoja katika familia huwaathiri wengine na wote huishi kwa hofu kutokana na jambo hilo na athari za kutegemeana katika maisha yao. Haya yanashadidiwa zaidi na msailiwa X2 anayedai kwamba “hakuna hofu ya mtu mmoja katika mazingira halisi ya mwanadamu. Ikiwa hivyo, basi, jambo lililosababisha hofu kwa mhusika halijafahamika kwa wanaomzunguka”. Kwa mantiki hiyo, hofu inayowakumba wengine nayo inaendelea kuwaathiri kifikra na kiafya maishani mwao.

Tatu, hofu ya Ngoma kuambukizwa VVU inawavaa pia ndugu zake. Matokeo yanaonesha kwamba ndugu walihofia kuhusu fedheha itakayowakumba Ngoma na mkewe kutokana na maambukizi ya VVU waliyokuwa nayo. Sambamba na hilo, walihofia zaidi suala la uhai wa Ngoma, Tabu na mustakabali wa malezi ya watoto pindi wazazi hao watakapokufa. Kutokana na maambukizi ya VVU, wanandoa hawa walitazamwa kuwa ni watu wa kufa wakati wowote. Kwa mfano, tunaona hofu kubwa inamkumba Grace ambaye ni mdogo wake Tabu. Hofu hiyo ni kuhusu afya na maisha ya dadaye. Alipopata taarifa za kuthibitika kutoka kwa Dkt. Hansi kwamba Tabu ameambukizwa VVU, Grace alilia na kuumia sana moyoni. Huruma hiyo ni kutokana na mahusiano yaliyopo kati yake na Tabu kama Waswahili wasemavyo *damu ni nzito kuliko maji*. Hivyo, maumivu na hofu ya dada yake ilimwingia na kuathiri fikra zake.

Grace alijitahidi kujizuia mawazo juu ya athari za VVU kwa dada yake, lakini haikuwezekana. Mwandishi anasema:

Siku ile baada ya kuachana na dada yake Grace alilia usiku mzima. Hakupika, hakula kitu chochote. Alibaki analia kitandani baada ya kufunga chumba chake. Kwa bahati, wapangaji wengine hawakumwona alipoingia, wala hawakusikia kilio chake. Hivyo, aliendelea kulia, akiwaza, akijichanganya kwa mawazo. Lakini hofu ilibaki palepale. Dada yake mpenzi kaambukizwa UKIMWI (uk. 106).

Dondoo hili linaoesha maumivu aliyokuwa nayo Grace yaliyoambatana na hofu kuhusu dada yake kuambukizwa VVU. Aidha, licha ya Grace kuhofia uhai wa dada yake, alikumbwa na hofu kuhusu uhai wa shemeji yake. Mwandishi anasema “Dalili za UKIMWI zilipojitokeza kwa Ngoma na magonjwa ya ainaaina kumwandama, hofu ya maambukizo ikarudi kwenye nafsi ya Grace” (uk. 251). Sambamba na hilo, Grace alikuwa na hofu kutokana na tafakuri aliyoifanya kuhusu mzunguko na athari ya maambukizi ya VVU kwa watu wa karibu yake. Haya yanaelezwa vema na Kwambai na wenzake (2020) kwamba maambukizi ya VVU ya Ngoma yaliwatia wasiwasi familia na ndugu zake kwa jumla.

Hata hivyo, hofu aliyokuwa nayo Grace dhidi ya Ngoma inamfanya awe na chuki moyoni mwake. Matokeo yanaonesha kwamba Grace hakutaka kumwona wala kulisikia jina la shemejiye. Alimwona mtu mbaya aliyedhulumu na kuyakatili maisha ya dada yake yaliyojaa furaha, amani na upendo daima. Aidha, alimchukia kwa sababu alijua kwamba ndoto na matarajio ya watoto wao ambayo yangefanikishwa na wazazi yanakwenda kupotea. Mwandishi wa *Ua la Faraja* anasema:

Baada ya dada yake kutamkiwa kwamba ameambukizwa UKIMWI, Grace alijenga chuki kubwa dhidi ya Ngoma. Akawa hataki hata kulisikia jina lake likitajwa. Muda mrefu ulipita, Grace akiwa anakwepa kutembelea nyumbani kwa dada yake kwa kuchelea atakutana na Ngoma (uk. 248 - 249).

Dondoo hili linathibitisha namna Grace alivyoathirika kifikra. Chuki yake kwa shemejiye ilisababishwa na hofu kwamba ndugu zake hao watakufa mapema kwa maradhi yanayosababishwa na VVU; hivyo, watoto watakosa malezi ya wazazi wao. Haikuwa rahisi kwake kukubaliana na hali hiyo, hasa dada yake kuambukizwa VVU. Kwa hiyo, hofu ya Ngoma na Tabu kuhusu athari za maambukizi ya VVU haikuwa yao pekee bali ndugu zao nao waliingiwa na kuishi na hofu hiyo. Kwa mujibu wa wanauhalisia, ni kweli kwamba katika jamii zetu mtu mmoja anapokumbwa na hofu kuhusu jambo fulani huweza kuwaingia na kuwaathiri wengine wenye nasaba kama Waswahili wasemavyo *mchuma janga hula na wakwao*. Mathalani, mmoja akishambuliwa na maradhi, hofu ya kifo juu yake huwakumba pia watu wa karibu yake, hasa watoto na ndugu zake.

Hofu huibua tabia mpya

Tofauti kati ya mwanadamu mmoja na mwingine inaweza kutazamwa kwa kigezo cha tabia zao. Tabia ni mazoea yanayotokana na kurudiarudia hali, mwenendo au matendo fulani (TUKI, 2014). Kila mtu ana mwenendo au matendo yanayombainisha na kumtambulisha kwa upekee wake. Vilevile, tabia inaweza kufafanuliwa kwa kujiegemeza katika makundi jumuishi kulingana na mazingira ya kikazi, uhusiano wa kifamilia na umri wa makuzi ya mwanadamu, ambapo kuna tabia za watoto, vijana na wazee (Gencer, 2019). Hata hiyo, katika makundi hayo, kuna tabia mahususi ambazo huleta utofauti miongoni mwao. Kimsingi, tabia ya mwanadamu ni

changamani na huweza kubadilika kulingana na mazingira ya kijamii na wakati. Naye, msailiwa X3 anaeleza zaidi kwamba “tabia ya mwandamu ni kama gurudumu linalojizungusha kulingana na nguvu ya misukumo iliyopo. Hivyo, kila wakati huambatana na matukio yanayosukuma kuwepo kwa mabadiliko ya kitabia”. Kazi za kibunilizi zinausawiri ukweli huu pia. Kwa mfano, katika *Ua la Faraja*, mwandishi anabainisha tabia mbalimbali za mhusika Ngoma kabla na baada ya kupata maambukizi ya VVU. Fauka ya hayo, hofu inayomkumba kuhusu afya yake inamfanya atafakari na kuanza kuishi maisha yenye tabia nyingine.

Mosi, hofu ya Ngoma kuambukizwa VVU inasababisha aache anasa zote. Matokeo yanaonesha kwamba Ngoma alikuwa mlevi na mwasherati. Daima, alionekana kwenye baa kama vile baa ya Mwangaza akinywa na kula nyama za kuchoma na wanawake wa kila aina. Alitambulika kuwa ni mlevi mbobevu katika jamii yake. Baada ya kugundua kuwa ana VVU, aliacha kunywa pombe na kufanya ngono na wanawake wengine. Mwandishi anasema, “Polepole akapunguza ulevi mpaka akaacha kabisa kunywa pombe” (uk. 150). Uamuzi wa kuacha ulevi ulitokana na hofu aliyokuwa nayo ya kuambukizwa virusi. Aidha, matokeo yanatuonesha kuwa Ngoma, baada ya kuachana na anasa, hakupenda kusogelea tena maeneo ya baa au kuwaona wale wasichana aliofanya nao ngono, hususani Queen aliyemwambukiza VVU. Mwandishi anasema:

Hakujua pengine kwa nini aliogopa kumwona. Pengine alichelea kuzidisha hofu aliyokuwa nayo kuhusu maambukizi ya UKIMWI. Hivyo, Ngoma alipopita karibu na nyumba ya Queen, aliongeza kasi ya mwendo huku akiwa ameinama na kutotaka kutazama kushoto wala kulia. Alinyoosha njia akapita na kuikaribia baa ya Mwangaza.

Hapo pia hakupenda kupatazama. Akaelekea pale waliposimama (uk. 180).

Dondoo hili linaonesha wazi kuwa Ngoma anajihukumu mwenyewe kwa nini alifanya ngono na Queen. Kwake, anaona anasa imempatia fedheha na kutoaminiwa na familia yake. Sasa, hata kupita maeneo ya anasa, hapendi. Aliamua kuacha kabisa kwenda baa kunywa pombe kama ilivyozoeleka awali. Vilevile, kila alipowakumbuka na kuwaona hawara zake, alikisirika na kuonesha chuki dhidi yao. Mabadiliko ya tabia yake yametokana na hofu aliyo nayo kutokana na maradhi yanayosababishwa na UKIMWI. Kulingana na Nadharia ya Uhalisia, suala hili linasawiri maisha halisi ya jamii zetu. Kwa mfano, mtu anapobainika kuwa ana maradhi ya aina fulani, hususani UKIMWI huingiwa na hofu inayosababisha aache tabia zisizofaa, mathalani, uzinzi na wizi kama anavyoeleza Dordhy (2017) kwamba hofu huweza kumfanya mwanadamu aache tabia ambazo ni kinyume na misingi ya tamaduni ya jamii yake.

Pili, hofu ya Ngoma kuambukizwa VVU inasababisha aone umuhimu wa kumcha Mwenyezi Mungu. Tabia ya Ngoma ilibadilika tofauti na ilivyokuwa hapo awali. Matokeo yanaonesha kwamba alikuwa mtu wa kufanya anasa mbalimbali na hakujua thamani ya sala. Ngoma hakutambua kuwa kuna Mungu anayemfanya awe kama alivyo. Kwake, kwenda msikitini na kufanya ibada ilikuwa suala linalompotezea muda wake. Baada ya kugundua kwamba ana maambukizi ya VVU, hofu kubwa ilimwandama na ilimfanya ajitafakari juu ya tabia yake na kujihukumu mwenyewe kuwa anaangamia. Hivyo, akaona ni vema amgeukie Mungu hata kama mwili umeathirika ili roho yake iwe salama katika safari ya kuelekea kifo kama wahenga wanenavyo *heri kufa mwili kuliko kufa roho*. Akaanza kwenda

msikitini na kushiriki ibada zote. Kuthibitisha haya, mwandishi wa *Ua la Faraja* anasema, “Lakini kila saa za swala zilipokaribia alikimbilia msikitini. Jioni hakukosa sala ya Magharibi na siku nyingine alibaki hukohuko msikitini akingojea kuswali Isha na Tarawehi” (uk. 130). Kitendo cha Ngoma kukumbuka kuwa Mwenyezi Mungu yupo na kuanza kuhudhuria ibada ni mabadiliko ya tabia yaliyotokana na hofu iliyomtawala kuhusu kifo. Alihitaji msamaha, amani, furaha na faraja; kwa hiyo, namna pekee ya kupata hayo ilikuwa kumcha Mungu kama mwandishi anavyotueleza:

Akaona sasa aelekee msikitini. Mawazo mengi na hofu ya kufa vilimfanya aanze kupungua mwili. Hivyo, akaona atafute faraja katika kumwabudu Mungu. Mwanzoni hata waumini wenzake walishangaa kumwona msikitini. ... kuanzia siku ile akawa muumini wa dhati. Ugeni ukamtoka, akazoeana na watu wengi pale msikitini. Ibada ilimpatia faraja na imani yake ikazidi kurudi (uk. 150).

Hofu ya Ngoma kuhusu kifo kinachosababishwa na maradhi yanayotokana na UKIMWI inamfanya abadili tabia yake ya kutohudhuria msikitini na kuwa muumini mzuri anayetimiza swala zote kwa mujibu wa imani ya dini ya Kiislamu. Mwanzoni, jamii ilimshangaa kuhudhuria ibada kwa sababu haikuwa kawaida yake kama inavyoelezwa kwamba “Mwanzoni hata waumini wenzake walishangaa kumwona msikitini” (uk. 150).

Kwa jumla, matokeo yanaonesha kwamba, hapo awali, Ngoma alikuwa mtu wa kushinda kwenye baa akinywa pombe na kufanya ngono na wanawake tofautitofauti. Tafakari kuhusu kifo anachokikaribia ilimfanya amgeukie Mwenyezi Mungu na kujiandaa kiroho. Kwa kuzingatia Nadharia ya Uhalisia unaodai kuwa fasihi ni ukweli wa maisha halisi ya mwandamu

katika ulimwengu wake, ni dhahiri kwamba mwanadamu, daima, anapokuwa na hofu juu ya jambo fulani, hubadili tabia yake. Mathalani, kama alikuwa katika hali ngumu ya ugonjwa, baada ya tafakuri juu ya kifo, huamua kumwita kiongozi wa ibada kama vile padre, mchungaji au shehe ili afanyiwe huduma ya kiroho kwa kuwa anaamini kwamba Mwenyezi Mungu ndiye atakayemsaidia kumpatia faraja, kupona na, hata akifa, atakuwa salama katika maisha yajayo kulingana na mitazamo yao. Jambo hili linathibitishwa vema na msailiwa X4 anayesema kwamba:

Hofu kuhusu kifo kinachosababishwa na maradhi, hasa VVU humfanya mwanadamu awe na tabia mpya. Mathalani, anaweza kutengeneza maisha yake kwa kuomba msamaha kwa watu aliowakosea na kumcha Mwenyezi Mungu kulingana na imani inayomwongoza. Hii ni baada ya kutafakari na kubaini kwamba aliyoyafanya hayakuwa sahihi kwa jamii na athari yake ni kuishi na maambukizi ya VVU (Chanzo: Data za uwandani, 2023).

Vilevile, kutokana na hofu aliyokuwa nayo, Ngoma alijiona kuwa ana wajibu wa kubadili tabia ya watoto wake ya kutopenda kuhudhuria ibada. Hapo awali, kutokana na anasa alizokuwa akizifanya, hakuwa na muda wa kuwahimiza watoto wake kuhudhuria idaba. Familia haikuongozwa kuswali, kushiriki shughuli za msikitini wala kutenda yapasayo kulingana na misingi ya dini ya Kiislamu. Kutokana na kuhofia kifo, Ngoma alitafakari na kutambua wajibu wake kama baba wa kuwaongoza vema watoto wake katika kumcha Mwenyezi Mungu. Kwambai na wenzake (2020) wanaeleza zaidi kwamba mwenendo wa mwanadamu huweza kubadilika kutokana na hofu inayomkumba. Hivyo, hofu ya Ngoma ilimfanya ajione ana dhamana ya kubadili tabia ya watoto wake ili wakue vema kiroho kama wahenga wasemavyo *mtoto umleavyo ndivyo akuavyo*.

Kwa hiyo, aliwataka wote wawe wanahudhuria msikitini na kuswali sala zote. Mabadiliko haya ni kutokana na hofu iliyomfanya ajitafakari daima kuhusu safari ya maisha na kifo. Mwandishi anasema:

Akajiona pia mwenye wajibu wa kuihimiza familia yake imgeukie Mungu na kushiriki ibada. “Kama huko nyuma nilikosea kutowaelekeza wanangu kwenye dini, kuna ubaya gani nikifanya hivyo sasa”. Ngoma alijiuliza maswali na kuzidi kuumia moyoni jinsi ambavyo hata yale makusudi mema aliyokuwa nayo yalivyofikiriwa vibaya (uk. 150).

Dondoo hili linathibitisha kwamba mwanadamu akiwa na hofu inayotokana na jambo fulani tegemeo la kupata faraja ni Mungu pekee. Ngoma anawahimiza watoto wake kuhudhuria ibada kama sehemu ya kupata faraja. Pamoja na nia njema ya Ngoma, mapokeo yake kwa watoto hao hayakuwa mazuri. Walipinga uamuzi wa baba yao. Kwa mfano, Juma ambaye ni mwanawe wa kwanza hapendezwi na uamuzi wa baba yake wa kuwataka wahudhurie ibada na katika mazungumzo na Omolo anasema, “We mjomba tuishie hapo kwa leo. Mimi siwezi kuhimizwa sala tano na shetani yule. Hata nikienda huko msikitini, kila nikiikumbuka kwamba aliyenihimiza ni yeye, basi sala yangu haitakuwa na thawabu” (uk. 143).

Hapa, kinachobainika ni kwamba anasa alizokuwa anazifanya Ngoma ambazo zimekuwa chanzo cha wazazi wote kupata maambukizi ya VVU, bado zinakumbukwa na watoto wake. Kwa maoni ya mwandishi, kumwita baba shetani maana yake ni mtu mbaya anayeishi kinyume na matakwa ya imani ya dini ya Kiislamu.

Tatu, hofu ya Ngoma kuambukizwa VVU inasababisha awe na tabia ya kutoa zaka na kuchangia utekelezaji wa maendeleo ya jamii, hususani

msikitini. Ngoma alitafakari juu ya safari ya kuelekea kifo akaona pesa alizokuwa nazo hazimfai tena; kwa hiyo, ni vema zitumike kwa wahitaji na katika shughuli za ujenzi wa msikiti. Kwa jumla, matokeo yanaonesha kuwa tabia hii ni mabadiliko yaliyotokana na hofu iliyomkumba kuhusu maambukizi ya VVU. Mwandishi anasema:

Akajiona mwenye wajibu wa kumtumikia Mungu kwa kila hali. Hakusita kutoa zaka na kujihusisha na michango ya kukamilisha ujenzi wa msikiti wao mpya na madrasa ya watoto (uk. 150).

Dondoo hili linathibitisha kuwa tabia ya mwanadamu huweza kubadilika kutoka na hofu juu ya jambo fulani. Tunamwona Ngoma sasa anafanya yale yanayompendeza Mwenyezi Mungu na jamii kwa jumla. Anatoa michango mingi tofauti na alivyokuwa anaishi hapo awali. Hii ni baada ya kufanya tafakuri juu ya aendako na hasara za kuendekeza anasa. Jamii inamshangaa, lakini inajua kilichomfanya abadilike tabia yake ambacho ni hofu ya kifo kutokana na maambukizi ya VVU.

Nne, hofu ya Ngoma kuambukizwa VVU inasababisha awe na tabia ya kuihudumia vema familia yake. Awali, Ngoma hakupata muda wa kuwahudumia watoto wake kwa ukamilifu. Kutokana na kujihusisha na anasa, muda wake ulikuwa umezingirwa na ratiba ya kuhudhuria kwenye baa na kufanya ngono na wanawake wengine. Familia, kwa kiasi kikubwa, ilikuwa inahudumiwa na mkewe. Mwandishi anasema, “Hakika, mchango wa Ngoma katika kulea familia yake ulikuwa mdogo sana huko nyuma” (uk. 127). Kwa hiyo, pesa zake nyingi zilitumika huko kuliko kuihudumia familia yake. Matokeo yanaonesha kuwa, Ngoma alipoacha anasa, mapato yake yakaongezeka maradufu. Pia, alikuwa na muda mwingi wa kushinda

nyumbani na kuwaangalia watoto wake kwa ukaribu. Alimpatia mkewe pesa nyingi za matumizi na kila alipokwenda mjini alirudi na zawadi mbalimbali kwa ajili ya familia yake. Zaidi, mwandishi anasema “Kila alipotoka mjini Ngoma alijitahidi kuja na kanga, kitenge au nguo mpya za watoto” (uk. 151). Tabia ya Ngoma kuwanunulia wanafamilia nguo mpya mara kwa mara haikumpendeza mkewe kwa kuwa sio kawaida yao kuvaa nguo mpya kila mara. Aliona ni vema amweleze muwewe asilete nguo mpya kila mara kwa sababu hata watoto walizoea kuvaa nguo mpya siku ya sikukuu ya Idd pekee. Mwandishi anasema:

Mke wake alishangaa na kusema, “We Baba Juma, nguo zote hizi za nini? Mbona hata zile za juzi hatujazivaa? Sisi tumezoea nguo mpya ni wakati wa sikuku ya Idd. Sasa mtu eti kila leo utoke na nguo mpya si watu watakushangaa”... Huko nyuma kote hakuwa akiitumikia familia yake na kuilea kufurahia vyakula vizuri na mavazi ya kupendeza. Sasa hawezi mara moja kuwaingiza kwenye maisha hayo mapya ya hali ya juu (uk. 151).

Dondoo hili linathibitisha wazi kwamba, awali, Ngoma hakuihudumia vema familia yake. Katika maisha yake, hakutilia maanani suala la malezi ya watoto. Watoto hawakujua kula wala kuvaa vizuri japokuwa baba yao alikuwa na pesa nyingi. Jukumu la hayo yote lilikuwa la mama pekee kupitia biashara yake ya genge licha ya kwamba kipato chake hakikuweza kutosheleza mahitaji yao. Kutokana na mateso haya, Tabu hakumpenda mumewe; hivyo, hakuweza kufurahia chochote alichokileta nyumbani. Mjadala unaonesha kuwa anayoyafanya Ngoma, sasa, yanasababisha familia yake ishangae kwa kuwa haikuzoeleka kwao kuletewa nguo mpya kila mara. Kimsingi, hofu juu ya kifo kinachosababishwa na maradhi yatokanayo na VVU, inamfanya Ngoma ajisafishe kwa familia yake kwa

kuihudumia vema. Haya yanabainika kupitia mazungumzo kati ya Ngoma na mkewe. Hii ni baada ya Tabu kuona tabia mpya kwamba Ngoma anazidi kuleta zawadi na pesa nyingi nyumbani zisizokuwa na matumizi. Mwandishi anasema:

Mke wake alikaa kimya kisha akasema, ni tabia nzuri. Lakini ni ya ghafla mno kiasi kwamba mimi nashangaa. Umekuwa mwepesi mno wa kutoa pesa. Umekuwa kama unaziba madeni yako ya huko zamani ... kama mtu ambaye anajisikia mwenye makosa sasa anajikosha ... mimi siwezi kueleza vizuri, lakini kusema kweli nimeingiwa na mashaka (uk. 153).

Kitendo cha Ngoma kuleta zawadi nyingi nyumbani, familia yake ililichukulia jambo hilo kama namna ya kufidia madeni ya huko nyuma ambayo yamewajeruhi mioyo yao. Kimsingi, Ngoma alijiona mwenye makosa na namna nzuri ya kuomba msamaha ni kuwahudumia vema watoto na mkewe katika kipindi ambacho ameamua kuacha anasa zote. Hivyo, familia ya Ngoma inajua kuwa baba yao anayafanya haya kama namna ya kuomba msamaha kwao kutokana na hofu ya kifo aliyo nayo baada ya kuambukizwa VVU. Kwa jumla, Ngoma anafanya haya ili kutafuta amani na kuleta upendo uliotoweka baina yao. Vilevile, anafanya kwa kuhofia hasira za Mungu kwake kulingana na imani yake. Kwa kuzingatia Nadharia ya Uhalisia, haya ni halisi katika maisha ya kila siku kama anavyoeleza msailiwa X5 kwamba “mwanadamu anapopata hofu kuhusu jambo fulani, hujitafakari na kama alikwenda kinyume na matakwa ya jamii yake, huomba msamaha kwa namna anavyoona inafaa”. Kwa msingi huo, hofu ina tija katika mabadiliko ya kitabia kwa mwanadamu kama asemavyo Dordhy (2017) kuwa hofu huleta mtazamo mpya wa kifikra unaoweza kubadili mwenendo wa mwanadamu.

Hitimisho

Makala hii imejadili kuhusu sifa kuu tatu za hofu inayomkumba mwanadamu katika ulimwengu wake halisi kwa kumrejelea mhusika Ngoma. Mjadala umetokana na data zilizopatikana maktabani na uwandani. Maktabani, data zimetokana na usomaji wa maandiko mbalimbali, hususani riwaya ya *Ua la Faraja*. Uchambuzi ulijikita katika kubainisha sifa za mhusika Ngoma kwa kuhusianisha na maisha halisi ya mwanadamu. Uwandani, data zimetokana na usaili uliofanyika kwa wataalamu watano (5) wa Saikolojia wanaopatikana maeneo mbalimbali nchini Tanzania. Kwa ujumla, matokeo ya maktabani na uwandani yameonesha kusawiri vema hali na hofu ya mwanadamu. Kimsingi, mjadala umeonesha kwamba hofu inayomkumba mwanadamu ina sifa mbalimbali. Kwanza, hofu ina sifa ya kujizalisha katika maisha ya mwanadamu. Hivyo, hakuna ukomo wa kuwa na hofu hadi atakapokufa kama ilivyobinika kwa mhusika Ngoma. Pili, hofu ina sifa ya kuhusisha mlolongo wa wahusika wenye nasaba. Matokeo yameonesha kwamba hofu ya Ngoma kuhusu VVU iliwakumba na kuwaathiri mkewe, watoto na ndugu zake. Tatu, hofu ina sifa ya kuzalisha tabia mpya kwa mwanadamu. Mjadala umeonesha kuwa Ngoma, baada ya kutambua kwamba ana VVU, aliamua kuacha kabisa anasa, hasa ulevi na kufanya ngono na wanawake wengine. Pamoja na hayo, alirejea msikitini na kuswali sala zote kwa mujibu wa imani ya dini ya Kiislamu na kushiriki katika maendeleo ya jamii. Pia, Ngoma aliihudumia vema familia yake tofauti na ilivyokuwa awali. Haya ni halisi katika maisha ya mwanadamu ambapo hofu humfanya atafakari na kuziacha tabia zisizoipendeza jamii yake.

Marejeleo

- BAKITA, (2017). *Kamusi Kuu ya Kiswahili*. Dar es Salaam: Longhorn Publishers Ltd.
- Dordhy, S. (2017). Fear-A Positive Potential: Classic Explanation and New Elucidation. *An International Journal of English Language, Literature and Literary Theory*, VI(2), 10-18.
- Garofalo, J. (1981). The Fear of Crime: Causes and Consequences. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 72(2), 839-859.
- Gencer, H. (2019). Group Dynamics and Behaviour. *Universal Journal of Educational Research*, 7(1): 223-229.
- Kijogoo, S.D. (2021). *Saikolojia na Maisha: Ishinde Hofu, Boresha Maisha yako, Chagua Marafiki, Tunza Muda*. Dar es Salaam: King Kijogoo Publishers.
- Kwambai, M. Na Wenzake. (2020). Kifo na Hofu katika *Ua la Faraja. Kiswahili*, 83(1), 83-94.
- Mbiti, J.S. (2011). *African Religions and Philosophy*. Kampala: East African Educational Publishers Ltd.
- Mkufya, W.E. (2004). *Ua la Faraja*. Dar es Salaam: Magrove Publishers.
- Mlacha, S.A.K na Madumulla, J.S. (1991). *Riwaya ya Kiswahili*. Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press.
- Mulokozi, M.M. (2017). *Utangulizi wa Fasihi ya Kiswahili*. Dar es Salaam: KAUTTU Limited.
- Mutembei, A.K. (2009). *UKIMWI katika Fasihi ya Kiswahili 1982-2006*. Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press.
- Mrikaria, S.E. (2007). Fasihi Simulizi na Teknolojia Mpya. *Swahili Forum*, 14(1): 197-206.

M. Duwe

- Msokile, M. (1992). *Kunga za Fasihi na Lugha*. Indiana University: Educational Publishers.
- Nicolini, C. (2021). From VVU/UKIMWI (HIV/AIDS) to UVIKO-19 (COVID-19): An Epistemological Analysis of Pandemics in Tanzania through Swahili Literature. *KERVAN-International Journal of African and Asiatic Studies*, 25(2), 63-88. Inapatikana katika <https://ojs.unito.it/index.php/kervan/article/view/6248/>. Ilisomwa tarehe 7 Agosti 2023.
- Simiyu, W.F. (2011). *Kitovu cha Fasihi Simulizi; kwa Shule, Vyuho na Ndaki*. Mwanza Tanzania: Serengeti Bookshop.
- TUKI. (2014). *Kamusi ya Kiswahili Sanifu*. Dar es Salaam: Oxford University Press.
- Wafula, R.M. na Njogu, K. (2007). *Nadharia za Uhakiki wa Fasihi*. Nairobi: Jomo Kenyatta Foundation.
- Wamitila, K.W. (2002). *Uhakiki wa Fasihi: Misingi na Vipengele Vyake*. Nairobi: Open University Press.
- Wamitila, K.W. (2003). *Kichocheo cha Fasihi Simulizi na Andishi*. Nairobi: Focus Publication Ltd.